

Віталій Литвин

СИСТЕМА УНІФІКОВАНОЇ МЕНШОСТІ ЯК ВАРІАТИВНИЙ РІЗНОВИД НАПІВПРЕЗИДЕНТАЛІЗМУ : ПЕРЕВІРКА ДОЦІЛЬНОСТІ ВІОКРЕМЛЕННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ

Грунтуючись на зауваженнях Б. Давора [1, с. 40], М. Дюверже [2, с. 186], Дж. Паскуїно [3], С. Скач [4] й інших вчених про те, що напівпрезидентська система державного правління (інакше кажучи – напівпрезиденталізм) передбачає можливість одночасного існування двох “виконавців” (центрів виконавчої влади) – президента і прем’єр-міністра, – цілком очевидно та правомірною є логіка типологізації напівпрезиденталізму на певні інституційно-процесуальні та політично-поведінкові типи на підставі врахування дуалізму, легітимності й відповідальності виконавчої влади.

Річ у тім, що дуалізм та конституційна двозначність виконавчої влади, а також легітимність та відповідальність двох центрів виконавчої влади в умовах напівпрезиденталізму істотно різні, бо прем’єр-міністр й уряд обов’язково залежать від процедур делегування повноважень парламентом і обов’язково відповідальні йому, а президент автономний від законодавчого органу та може діяти за відсутності його підтримки. Така автономія встановлює певні “стимул-реакції” для президента, внаслідок чого глава держави в умовах напівпрезиденталізму формує і пропонує власний “порядок дій”, навіть якщо останній передбачає механізм втручання у сферу повноважень прем’єр-міністра. Саме тому напружені відносини президента, прем’єр-міністра та парламенту є безумовними, адже вони спричинені структурою напівпрезиденталізму. Відповідно, їх потрібно вважати постійними, емпірично верифікувати та перевіряти, а також, можливо, доповнювати.

У цьому розрізі ключовою є таксономія різних варіантів співіснування центрів (балансів та дисбалансів) виконавчої влади, свого часу запропонована С. Скач, а також виокремлена на цій підставі типологізація напівпрезиденталізму на системи уніфікованої більшості, системи розділеної більшості та системи розділеної меншості [4, с. 104–105].

Перший, найменш конфліктний, варіант напівпрезиденталізму передбачає, що глава держави є членом або ж прибічником курсу партії прем’єр-міністра, через що і президент, і прем’єр-міністр підтримані ідентичною парламентською більшістю або ідентичною більшістю в легіслатурі. Такий випадок можна описати процедурами альтернативи чи послідовної зміни представників різних партій при владі й він традиційно

(однак не обов'язково, залежно від міжпартійної і внутрішньопартійної структуризації політичного процесу) аргументує, що або президент, або прем'єр-міністр вважається “беззаперечним лідером нації”. Причому, щоразу ж частіше превалюють кейси, коли саме президент є “лідером нації”, а прем'єр-міністр виконує обов'язки “керівника штату президента”, внаслідок чого у такому варіанті напівпрезиденталізму превалює логіка президентської системи державного правління.

Другий, помірно конфліктний, варіант напівпрезиденталізму передбачає, що глава держави, на відміну від прем'єр-міністра, не наділений підтримкою більшості у легіслатурі. Такий випадок окреслюють процедури когабітації, коли найбільш важливі владно-виконавчі рішення традиційно (але не обов'язково) приймає прем'єр-міністр, внаслідок чого у цьому варіанті напівпрезиденталізму превалює логіка парламентської системи державного правління.

Третій, найбільш конфліктний, варіант напівпрезиденталізму передбачає, що ні президент, ні прем'єр-міністр (і взагалі ніхто у цьому відношенні) не має підтримки законодавчої більшості, але за умови, що президент і прем'єр-міністр є політичними супротивниками один одного. Такий випадок поєднує у собі атрибути найбільш проблемного зразка президентської системи державного правління (розділеної системи) з найбільш проблемним зразком парламентської системи державного правління (системи меншості), коли президент дистанційований від парламенту і прем'єр-міністра, а парламент внутрішньо розділений у собі.

Таблично-схематично й теоретико-методологічно три різновиди інституційно-процесуальної та політично-поведінкової типологізації напівпрезиденталізму (суплементарно із ситуаціями, коли посади президентів та/чи прем'єр-міністрів можуть бути непартійними або лише асоційованими із певними партіями) можна представити так (гіпотетично):

Таблиця 1

Гіпотетичні інституційно-процесуальні та політично-поведінкові атрибути та партійно-посадові патерни напівпрезидентських систем уніфікованої більшості, розділеної більшості та розділеної меншості

Варіант напівпрезидентської системи правління	Партія президента	Партія прем'єр-міністра	Партія урядового кабінету	Тип урядового кабінету	Частка мандатів партій урядового кабінету
Система уніфікованої більшості. Варіант 1	A / (A)	A / (A)	A + n	Більшості	≥ 50 % + 1 мандат

Система уніфікованої більшості. Варіант 2	$A / (A)$	$B / (B)$	$A + B + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система уніфікованої більшості. Варіант 3	$A / (A)$	$- / (A)$	$A + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система уніфікованої більшості. Варіант 4	$A / (A)$	$- / (A)$	$(A) + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система уніфікованої більшості. Варіант 5	$- / (A)$	$A / (A)$	$A + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система уніфікованої більшості. Варіант 6	$- / (A)$	$- / (A)$	$(A) + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система розділеної більшості. Варіант 1	$A / (A)$	$B / (B)$	$B + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система розділеної більшості. Варіант 2	$- / (A)$	$B / (B)$	$B + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система розділеної більшості. Варіант 3	$A / (A)$	$- / (B)$	$(B) + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система розділеної більшості. Варіант 4	$- / (A)$	$- / (B)$	$(B) + n$	Більшості	$\geq 50 \% + 1$ мандат
Система розділеної меншості. Варіант 1	$A / (A)$	$B / (B)$	$B + n$	Меншості	$\leq 50 \%$ мандатів
Система розділеної меншості. Варіант 2	$- / (A)$	$B / (B)$	$B + n$	Меншості	$\leq 50 \%$ мандатів
Система розділеної меншості. Варіант 3	$A / (A)$	$- / (B)$	$(B) + n$	Меншості	$\leq 50 \%$ мандатів
Система розділеної меншості. Варіант 4	$- / (A)$	$- / (B)$	$(B) + n$	Меншості	$\leq 50 \%$ мандатів

де: “*A*”, “*B*” – партії парламенту; “*n*” – партії або окремі депутати парламенту; “-” – непартійний статус президента чи прем’єр-міністра; “()” – позначення партій, з якими асоціюються президенти чи прем’єр-міністри; “/” – позначення альтернативи належності чи неналежності до партії.

Однак представлений теоретико-методологічний ряд типологізації напівпрезиденталізму, який у всіх запропонованих варіантах було апробовано політичною практикою різних країн світу, гіпотетично є неповним, оскільки трапляються такі варіанти цієї системи державного правління, коли ні президент, ні прем’єр-міністр (і взагалі ніхто у цьому розумінні) не має

стабільної підтримки парламентської більшості, але президент та прем'єр-міністр є однопартійцями, асоційовані з ідентичною політичною силою або є “політичними соратниками” один одного.

Це, до прикладу, було у Фінляндії у 1976–1977 рр., коли функціонував коаліційний уряд меншості М. Міеттунена у складі Центристської партії (KESK), Ліберальної народної партії (LKP) та Шведської народної партії (RKP-SFP), а посаду президента обіймав У. Кекконен від тієї ж Центристської партії (KESK). І це при тому, що трипартійний центристський уряд опирався на стабільну підтримку лише 57 із 200 депутатів фінської легіслатури:

Таблиця 2

Особливості дуалізму виконавчої влади у Фінляндії президентства У. Кекконена та прем'єрства М. Міеттунена (1976–1977 рр.)

Склад уряду	Кількість / відсоток парламентських мандатів партій уряду	Партія прем'єр-міністра	Ліво-праве позиціонування партій уряду	Партія глави держави
Центристська партія (KESK)	39 / 19,5	+	5,8	+
Ліберальна народна партія (LKP)	9 / 4,5	–	5,7	–
Шведська народна партія (RKP-SFP)	9 / 4,5	–	6,4	–
Разом (кількість / відсоток)	57 / 28,5			

Схожі кейси функціонування напівпрезидентської системи державного правління траплялись і в інших країнах світу, що дає нам усі підстави іменувати їх як системи уніфікованої меншості. Окрім того, ми наполягаємо, що системи уніфікованої меншості не обов'язково характеризуються більшою конфліктністю в системі дуалізму виконавчої влади, ніж системи розділеної більшості та розділеної меншості. Річ у тому, що такі сценарії напівпрезиденталізму здебільшого притаманні для систем консенсусної демократії, в яких стереотипованими й інституціоналізованими є конструкції урядів меншості. Відповідно, таблично-схематично і теоретико-методологічно системи уніфікованої меншості (суплементарно із ситуаціями, коли посади президентів та/або прем'єр-міністрів можуть бути непартійними чи лише асоційованими з певними партіями) можна представити так:

Таблиця 3

Гіпотетичні інституційно-процесуальні та політично-поведінкові атрибути та партійно-посадові патерни напівпрезидентських систем уніфікованої меншості

Варіант напівпрезидентської системи уніфікованої меншості	Партія президента	Партія прем'єр-міністра	Партії урядового кабінету	Тип урядового кабінету	Частка мандатів партій урядового кабінету
Варіант 1	$A / (A)$	$A / (A)$	$A + n$	Меншості	$\leq 50\%$ мандатів
Варіант 2	$A / (A)$	$B / (B)$	$A + B + n$	Меншості	$\leq 50\%$ мандатів
Варіант 3	$A / (A)$	$- / (A)$	$A + n$	Меншості	$\leq 50\%$ мандатів
Варіант 4	$A / (A)$	$- / (A)$	$(A) + n$	Меншості	$\leq 50\%$ мандатів
Варіант 5	$- / (A)$	$A / (A)$	$A + n$	Меншості	$\leq 50\%$ мандатів
Варіант 6	$- / (A)$	$- / (A)$	$(A) + n$	Меншості	$\leq 50\%$ мандатів

де: “ A ”, “ B ” – партії парламенту; “ n ” – партії або окремі депутати парламенту; “ $-$ ” – непартійний статус президента чи прем'єр-міністра; “ $()$ ” – позначення партій, з якими асоціюються президенти чи прем'єр-міністри; “ $/$ ” – позначення альтернативи належності чи неналежності до партії.

Узагальнено це означає, що теоретико-методологічна логіка дистинкції напівпрезиденталізму на системи уніфікованої більшості, розділеної більшості та розділеної меншості є неповною, адже потребує модифікації на підставі врахування систем уніфікованої меншості. Це сценарії, в яких ані президент, ані прем'єр-міністр не має стабільної підтримки парламентської більшості, але президент і прем'єр-міністр є однопартійцями, асоційовані з ідентичною політсилою або є “політичними соратниками” один одного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Boban D. Polupredsjednicki sustavi Rusije i Poljske / D. Boban. – Zagreb : Fakultet politickih znanosti, 2011. – 292 s.*

2. *Duverger M.* A New Political System Model : Semi-Presidential Government / M. Duverger // *European Journal of Political Research.* – 1980. – Vol. 8. – No. 2. – P. 165–187.
3. *Pasquino G.* Semi-presidentialism : A Political Model at Work / G. Pasquino // *European Journal of Political Research.* – 1997. – Vol. 31. – No. 1. – P. 127–137.
4. *Skach C.* The Newest Separation of Powers : Semipresidentialism / C. Skach // *I-con.* – 2007. – Vol. 5. – No. 1. – P. 93–121.

Мар'ян Лоната

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОЦЕНТРИСТСЬКИХ УРЯДІВ ПОЛЬЩІ І ЧЕХІЇ У 1991–2015 роках

Оцінювання того, наскільки політичні системи, особливо їхні уряди (виконавча влада) ефективні, залежить від багатьох маркерів та індикаторів. Сьогодні є низка методик, які використовують в оцінюванні того, наскільки урядування ефективне. Деякі методики вважають більш частковими, деякі – більш комплексні. У цьому плані ми передусім апелюємо до методики, яка запропонована на підставі цілісної операціоналізації різноманітних показників урядової ефективності – так званої методики “Всесвітні індикатори урядування” (англ. *The World wide Governance Indicators*), авторами якої є Д. Кауфманн, А. Краай і М. Мастрucci. Сьогодні така техніка здійснюється під егідою Світового банку, та ще у 1996 р. вона починалась як самостійна складова частина наукового аналізу урядової ефективності (та ефективності процесів державного управління в цілому). Робоча назва методики — “Урядування має значення” (“*Governance Matters*”). Вона через використання різних підходів щодо оцінювання вимірів ефективності урядування пропонує комплексний набір базових інтерпретаторів із приводу того, наскільки ефективні системи урядування. Із заданих інтерпретаторів виокремлюють: 1) право голосу та підзвітність; 2) політичну стабільність, відсутність насилля/терору; 3) ефективність роботи уряду; 4) регуляторну якість; 5) верховенство права; 6) боротьбу з корупцією. Індикатори побудовано на великій кількості (кілька сотень) змінних, які виокремлюються в 31 базі даних із приводу тих чи тих вимірів ефективності урядування. При цьому вони спираються на оцінки і/чи дані окремих респондентів, експертів, неурядових організацій, комерційних носіїв ділової інформації, організацій державного, а також недержавного характеру (які діють у всьому світі). Через методику “*Unobserved Components Model*” учасники проекту систематично зводять і стандартизують різноманітні дані стосовно шести вказаних вище індикаторів,